

РОЗДІЛ 5

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 364.3

СТРАХОВІ ДОПОМОГИ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

INSURANCE HELP IN THE SYSTEM OF OBLIGATORY STATE SOCIAL INSURANCE

Андрій В.В.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
трудового права та права соціального забезпечення
Чернігівського державного технологічного університету*

У статті проаналізовано ознаки та види соціальних допомог у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Досліджено підстави класифікації та визначено поняття страхових допомог. Акцентовано увагу на недоліках правового регулювання страхових допомог у законодавстві України.

Ключові слова: система загальнообов'язкового державного соціального страхування, страхові допомоги, види страхових виплат, соціальне страхування.

В статье проанализировано признаки и виды социальных пособий в системе обязательного государственного социального страхования. Проведен анализ и классификация видов страховой помощи, определено понятие страховой помощи. Акцентируется внимание на недостатках правового регулирования страховых выплат в законодательстве Украины.

Ключевые слова: система обязательного государственного социального страхования, страховая помощь, страховые пособия, виды страховых выплат, социальное страхование.

The signs and types of social help in system of obligatory state social insurance are analysed. The analysis and classification of types of the insurance help is carried out, the concept of the insurance help is defined. The attention is focused on shortcomings of legal regulation of insurance payments of the legislation of Ukraine.

Key words: system of obligatory state social insurance, insurance grants, types of insurance payments, social insurance.

Останнім часом кожна держава намагається вирішити проблеми фінансування соціальних виплат з урахуванням перш за все економічних чинників, демографічної ситуації, політики зайнятості населення і проблем, які виникають у цій сфері, із застосуванням ефективних моделей соціального захисту.

Право громадян на соціальний захист гарантується Конституцією України, у тому числі і за системою загальнообов'язкового державного соціального страхування, за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій на випадок неможливості громадянина отримувати дохід при втраті роботи або працездатності через хворобу, нещасний випадок, каліцтво, старість чи смерть годувальника. Система соціального страхування дещо вирізняється своїми особливостями із кола соціально-захисного законодавства і характеризується наявністю специфічного страхового законодавства. У системі загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюються виплати пенсій, соціальних допомог, а також надаються страхові соціальні послуги. По суті, система соціального страхування покликана захистити працюючу особу від соціальних ризиків, які її супроводжують протягом трудової діяльності.

Проблеми соціального страхування останнім часом розглядалися у публікаціях науковців І. В. Оклей, С. М. Прилипка, С. О. Сільченка, В. Л. Стрепка, В. В. Юровської, О. М. Ярошенка та інших. Але в той же час потрібно відмітити, що науковцями за останні роки недостатньо приділялася увага дослідженню соціальних допомог як виду соціального забезпечення та їх правовому регулюванню в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Метою статті є комплексне дослідження системи допомог, які покликані захистити працюючу особу від соціальних ризиків за системою загальнообов'язкового державного соціального страхування та вдосконалити со-

ціально-страхове законодавство.

Соціальне страхування пережило вже не одне століття і зарекомендувало себе як дієва система соціального захисту населення. Допомоги в системі соціального забезпечення відіграють важливу роль щодо захисту осіб працездатного віку, оскільки державних коштів на підтримку населення при настанні складної життєвої ситуації в Україні недостатньо. Страхові допомоги потрібно визнати як колективну форму соціального захисту громадян від соціальних ризиків у процесі участі таких громадян у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Право на страхову допомогу обумовлюється трудовою діяльністю та сплатою страхових внесків і виникає в особі з настанням страхового випадку, визначеного законодавством. Суб'єктами-отримувачами допомоги виступають застраховані особи, але в деяких випадках право на таку допомогу мають і незастраховані особи. Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», до застрахованих осіб відносяться, крім осіб, які працюють на умовах трудового договору, учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять, під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах; особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах під час їх залучення до трудової діяльності. Але в інших видах страхування учні, студенти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, не відносяться до кола осіб, які матимуть право на страхові виплати в зв'язку з тим, що вони не сплачують єдиний соціальний внесок.

Характерними ознаками страхових допомог є те, що: 1) вони є компенсацією втраченого з поважних причин заро-

бітку, а іноді частковою компенсацією об'єктивно понесених витрат; 2) виплачуються у грошовій формі; 3) їх розмір співвідноситься із заробітком особи і в багатьох випадках залежить від кількості років страхового стажу; 3) їх виплати пов'язані з участю в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування; 4) перелік страхових випадків надання допомоги чітко визначається законодавством; 5) фінансування виплат пов'язано зі сплатою страхових внесків як працівником, так і роботодавцем; 6) тривалість виплати допомоги в багатьох випадках залежить від тривалості страхового випадку і його наслідків; 7) залежать від виду соціального страхування; 8) фінансування здійснюється за рахунок коштів страхових соціальних фондів; 9) розмір виплат і обсяг сплачених внесків взаємозалежать.

Страхові допомоги можна класифікувати за такими підставами: цільовим призначенням; джерелом виплати; видом соціального страхування; колом соціальних ризиків (випадків); колом одержувачів; тривалістю виплати. Страхові допомоги можна поділити на основні виплати застрахованій особі та похідні – виплати особам, які перебували на утриманні померлого чи мають на це право. За цільовим призначенням допомоги діляться на: 1) компенсацію втраченого заробітку при втраті працездатності, роботи з поважних причин (це основне призначення); 2) відшкодування об'єктивно зумовлених витрат у разі смерті осіб, які перебували на утриманні застрахованого (допомога на поховання осіб, які були на утриманні застрахованого); 3) виплати у зв'язку з втратою годувальника. Компенсація втраченого заробітку передбачається повністю або частково, в залежності від кількості років страхового стажу, або без його врахування, залежно від виду страхування, а в деяких випадках відіграє роль ще й правовий статус особи. У той же час потрібно взяти до уваги, що при виплаті допомоги по безробіттю для незастрахованих осіб, які вперше шукають роботу, передбачається компенсація ще не набутого заробітку.

Допомоги по соціальному страхуванню не вимагають перевірки доходів і надаються на підставі інформації про участь особи в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування за фактом настання чітко визначеної законодавством події. Сутність соціального страхування полягає в тому, що воно забезпечує захист від ризиків, які супроводжують застраховану особу протягом життя, тобто система страхових допомог супроводжує особу від народження і до самої смерті, але в більшості випадків покликана захищати економічно активне населення. Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» у ст. 9 передбачається страхування зародка та новонародженого і такої дитини в подальшому передбачається виплата допомоги з Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Страхові допомоги можна класифікувати за видами соціального страхування на: допомоги в зв'язку з тимчасовою непрацездатністю; допомоги по безробіттю; допомоги у зв'язку з нещасним випадком чи професійним захворюванням; допомогу на поховання за загальнообов'язковим пенсійним страхуванням за рахунок коштів Пенсійного фонду України.

В Україні існують чотири фонди соціального страхування, які виплачують різні види соціальних допомог. Пенсійний фонд України виплачує страхову допомогу на поховання в разі смерті особи – пенсіонера. Але в ст. 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] передбачено надання соціальних послуг і до них віднесено допомогу на поховання, але це різні види соціального забезпечення. І, звичайно, називати допомогу на поховання, яка виплачується в грошовій формі, соціальними послугами не доцільно. Соціальні по-

слуги можуть бути платними, але не надаються в грошовій формі, а тому потребує і відповідного вдосконалення ст. 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Фонд соціального страхування на випадок безробіття виплачує допомогу по безробіттю, у тому числі одноразову її виплату для організації безробітним підприємницької діяльності; допомогу на поховання в разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Два види соціальної допомоги були виключені у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про зайнятість населення», зокрема, це допомога по частковому безробіттю; матеріальна допомога в період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного. Але це виключення не зовсім зрозуміле, оскільки в ст. 47 Закону України «Про зайнятість населення» [2] передбачено допомогу по частковому безробіттю, яка виплачується за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Виникає питання: чому законодавець не передбачив такий вид допомоги в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»? Також у п. 4 ст. 35 Закону України «Про зайнятість населення» передбачено, що за безробітним, який проходить професійне навчання за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері зайнятості населення та трудової міграції, зберігається виплата допомоги по безробіттю у розмірах і в строки, що встановлені відповідно до законодавства. По суті це та сама допомога, яка була раніше зазначена у Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» як матеріальна допомога в період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного. І надання громадянам віком старше 45 років, страховий стаж яких становить не менше 15 років, ваучера для підтримання їх конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності можна розглядати як надання безготівкової допомоги (як субсидії) в період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного. У державах Західної Європи ваучер трактується як метод надання державою певних благ у натуральній формі (товарів або послуг), за допомогою якого індивіди-реципієнти одержують кошти в безготівковій формі на придбання саме цих благ. Наприклад, освітній ваучер може бути витрачений лише на оплату навчання.

Із Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування з тимчасової втрати працездатності виплачуються застрахованим особам такі допомоги: по тимчасовій непрацездатності; по вагітності та пологах; на поховання. Але потрібно звернути увагу і на те, що допомога по тимчасовій непрацездатності перші 5 днів виплачується роботодавцем.

У системі загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності немає єдності і чіткості щодо термінології понять різних видів страхових виплат. Усі ці виплати можна назвати страховими допомогам, але не всі вони по суті ними являються. Виплати із загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, складаються з допомоги в зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності; одноразової допомоги в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого; щомісячної страхової виплати в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробіт-

ку потерпілого (щомісячна страхова виплата); страхової виплати потерпілому в розмірі його середньомісячного заробітку при тимчасовому переведенні його на легшу нижчеоплачувану роботу; страхової виплати потерпілому під час його професійної реабілітації; щомісячної страхової виплати особам, які мають на неї право в разі смерті потерпілого; відшкодування вартості ритуальних послуг, пов'язаних із похованням померлого[3]. У цьому виді страхування поняття «щомісячна страхова виплата» більш широке і може включати в себе не тільки страхові допомоги, але й пенсії, які також щомісячні, і виплачуються в зв'язку з нещасним випадком на виробництві. Відшкодування вартості ритуальних послуг, пов'язаних з похованням померлого, потрібно віднести до страхових послуг.

У страхових допомогах по безробіттю та в зв'язку з нещасним випадком на виробництві передбачаються і підстави зменшення розміру виплати допомоги. Наприклад, у разі встановлення комісією з розслідування нещасного випадку, що ушкодження здоров'я настало не лише з причин, що залежать від роботодавця, а внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги підлягає зменшенню, але не більше ніж на 50 відсотків.

Розмір допомоги залежить від спланих страхових внесків у більшості страхових випадків і в деяких випадках носить опосередкований характер щодо розміру сплати страхових внесків. Наприклад, допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується стовідсотково незалежно від кількості років страхового стажу для осіб, які мають

спеціальний правовий статус (ветеранам війни, чорнобильцям та ін.).

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що страхові допомоги виступають ефективною формою захисту соціальних прав громадян, пов'язаних із забезпеченням достатнього рівня життя і працездатності особи. Страхові допомоги пов'язані з участю особи в системі соціального страхування шляхом сплати страхових внесків як самою особою, так і роботодавцем на користь свого працівника. По суті, система страхових допомог виступає як інститут суспільної взаємодії на сучасному етапі соціального захисту економічно активного населення.

Отже, під страховою допомогою слід розуміти періодичну або одноразову грошову виплату в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, яку отримує застрахована особа, або особи, які мають на ці виплати право в разі настання страхового випадку з метою компенсації втраченого доходу за рахунок коштів страхових соціальних фондів. Частина страхових коштів, що використовується для цілей страхової допомоги, виплачується на користь осіб, які не є учасниками системи соціального страхування і не сплачують внески. В результаті певними видами соціального страхування передбачаються матеріальні виплати для індивідів, які не беруть участі в обов'язковому соціальному страхуванні шляхом сплати єдиного внеску на соціальне страхування. Потребує вдосконалення і правове регулювання системи соціальних допомог у законодавстві України та подальше його дослідження в наукових розробках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.
2. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067 -VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Порядок призначення, перерахування та проведення страхових виплат : Затв. постановою Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань від 27.04.2007 р. № 24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

УДК 376.1/4.014.5

СИСТЕМА ОСВІТИ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ПОДОЛАННЯ СЕРЕДОВИЩА ОБМЕЖЕННЯ

Городецька Ю.Ю.,

*аспірант кафедри історії, правознавства та методики викладання
РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»*

У статті автор обговорює різноманітні практики виключення, які формують обмежуючу середу для інвалідів у системі освіти. Для ефективного аналізу і рішення проблем інвалідності автор робить огляд таких основних моментів: доступності інформації і навколишнього простору для інвалідів, ступеня дотримання їхніх прав і свобод у сфері соціального обслуговування, інтеграції інвалідів в структуру освіти. Автор припускає, що для позитивної зміни ситуації необхідний моніторинг соціальних проблем інвалідності та комплексна міжвідомча активність щодо нормалізації життя людей з обмеженими можливостями.

Ключові слова: особи з інвалідністю, освіта, середовище обмеження, соціальне обслуговування, інтеграція.

В статье автор обсуждает разнообразные практики исключения, формирующие ограничивающую среду для инвалидов в системе образования. Для эффективного анализа и решения проблем инвалидности автор делает обзор таких основных моментов, как: доступность информации и окружающего пространства для инвалидов, степени соблюдения их прав и свобод в сфере социального обслуживания, интеграции инвалидов в структуру образования. Автор предполагает, что для положительного изменения ситуации необходим мониторинг социальных проблем инвалидности и комплексная межведомственная активность по нормализации жизни людей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: лица с инвалидностью, образование, среда ограничения, социальное обслуживание, интеграция.

In this article the author discusses various situations which form the limiting environment for disabled people in education. For the effective analysis of disabled people problems the author has done the review of the key moments, such as discussion of availability of the information and surrounding space for people with disabilities, degrees of observance of their rights and freedoms in sphere of social services, integration of people with special needs in the education structure. Author suggests for positive changes in the situation to organize the monitoring of social problems of people with disabilities and complex interdepartmental activity for normalization of disabled people lives.

Key words: persons with disabilities, education, environment constraints, social services, integration.

Для сучасного освітнього простору характерні модернізація стратегій на ринку освітніх послуг, звернення до педагогічних технологій, що дозволяє подолати закритість

освіти, його непродуктивність, зростаючий розрив між освітньою сферою і потребами нової економіки. Сьогодні особлива увага приділяється екзистенціальним функціям